

ՍԻՄԵՈՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԵՐԵՒԱՆՑԻ

ՊԱՐՏԱՎՃԱՐ

Սկիզբը՝ թիվ Դ.:

ԳԼՈՒԽ Գ. (Բ. ՄԱՍ)

ԱՅՆ ՄԱՍԻՆ, ԹԵ ՔԱՆԻ ԺՈՂՈՎ Է ՏԵՂԻ ՈՒՆԵՑԵԼ,
ԵՒ ԴՐԱՆՑ ՊԱՏՃԱՌՆԵՐՆ ՈՒ ՈՐՊԻՍՈՒԹՅՈՒՆԸ

Սրբ, ամեն ոք, ով հանդգնական ախտերով չի կուրացնում իր մտքի աչքերը, իրավունք ունի ընտրություն կատարելու ճշմարիտի ու ստի միջև, այսինքն՝ զանազանելու, թե որ կառույցն է նախընտրելի, այն, որի հիմքը հաստատուն է անխախտ է մնացել, թե՞ այն, որը ճեղքվել, հիմնախախտ է եղել եւ պառակտվել է: Կամ թե՞ ծառերի ոստերից ու շյուղերից որոնք են դալար ու կենդանի մնում, արմատի բնի վրա հաստատվածները, թե՞ ճեղքվածներն ու հեռացածները: Կամ էլ թե՞ ճանապարհորդների միջից ուղիղ եւ արքունական շավիղներով ընթացողներն են անվտանգ ու ապահով վիճակում, թե՞ նրանք, ովքեր ընթանում են այնպիսի անապատային ուղիներով, որոնց վրա երբեւէ մարդու ոտքը չի դրվել: [Մարդ] որքան էլ հիմար, խելագար ու տհաս լինի, միեւնույնն է, կարող է զանազանել ու հասկանալ, թե դրանցից ո՞րն է առավել լավ ու նախընտրելի, եւ որը՝ ոչ: Իսկ ահա հանդգնաբար հակառակվողներին որեւէ ուրիշ բան չունենք ասելու, այլ միայն մարգարեի [այն խոսքը], թե՞ «Վայ նրան, ով բարին չար է անվանում, եւ չարը՝ բարի, լույսը՝ խավար, իսկ խավարը՝ լույս» եւ այլն (հմմտ. Ես. Ե. 20): Նրանց մասին միայն այն ասենք, որ «ով քանդում է հայրական ցանկապատը, նրան խայթում է օձը» (հմմտ. Առակ. Ժ. 8):

Կարող ես հարցնել ըմբոստացած քաղկեդոնիկներին կամ խաբեբաներին, թե արդարությունն ո՞ւմ կողմն է. Կոստանդիանոսին եւ Թեոդոս անունով երկու թագավորներին ու նրանց հետ եղող հայրապետներին է անհրաժեշտ հետեւել եւ հավատալ, թե՞ Մարկիանոսին, Լեւոնին ու Փլաբիանոսին: Եւ եթե նրանցից (քաղկեդոնիկներից կամ խաբեբաներից)

մեկը սխալ պատասխան տա, արժանավորապես կժառանգի այն վերոնշյալ «վայ»-ը՝ լույսը խավար կոչելով, եւ խավարը՝ լույս։ Դա ոչ այլ ինչ է, եթե ոչ հայտնապես մարտնչել ճշմարտության դեմ, որ հայհոյություն իսկ է՝ ուղղված Սուրբ Հոգուն՝ ճշմարտության աղբյուրին։ Այդ պառակտողներին նաեւ հարցրո՛ւ, թե «այն երեք ժողովներն ես ընդունում, թե՞ Քաղկեդոնի ժողովը»։ Ես գիտեմ, որ թեպետ նրանք այս չորս ժողովներն էլ մերժել ու դատապարտել են, որի մասին կիսոսենք ավելի ուշ, սակայն [երբ հարցնես], նրանք, ճշմարտությանը հակասելով, պիտի ասեն, թե «այդ չորս ժողովներն էլ ընդունում ենք»։ [Նման պատասխանի պատճառն այն է], որ այդպիսի մեկը չի կարող խոսքով ուրանալ առաջին երեք սուրբ ժողովները, քանի որ նույնիսկ լյութերականները կքարկոծեն, էլ ուր մնաց՝ ուղղափառները։ Արդ, եթե ասի, թե «չորս ժողովներն էլ ընդունում եմ», դու ասա՛ նրան՝ «սուտ ես ասում, քանի որ [այդ ժողովներից] նույնիսկ մեկը բացարձակապես չես ընդունում»։ Եթե նա ասի՝ ինչպե՞ս կարող ես դա հավաստել, այդժամ ասա՛ նրան՝ ահա այսպես եմ հավաստում, որ դուք ոչ միայն առաջին երեք սուրբ ժողովները մերժեցիք եւ դատապարտեցիք, այլ նաեւ ձեր սիրելի Քաղկեդոնի ժողովն էլ ուրացաք ու հակադարձեցիք դրան եւ միանգամայն շեղվեցիք ու օտարացաք առաջին կանոններից։ Լսի՛ր ուրեմն, եւ քեզ ցույց կտամ, թե դա ինչպես է եղել. դուք Քաղկեդոնում Նիկիայի եւ Եփեսոսի ժողովները մերժեցիք եւ դատապարտեցիք՝ մեկ Քրիստոսին երկուսի բաժանելով այն դեպքում, որ նրանք (Նիկիայի եւ Եփեսոսի ժողովականները) քարոզում էին մեկ Քրիստոս՝ մեկ անձով եւ միավորված մեկ բնությանմբ, նույն Ինքը՝ անշարժար, բայց եւ շարժարված, նույն Ինքը՝ հրաշագործ ու վշտակիր։ [Նիկիայի եւ Եփեսոսի ժողովականները] երբեւէ չհիշատակեցին «երկու» բառը։ Բայց ահա դուք Քաղկեդոնում մեկ Քրիստոսին երկուսի բաժանեցիք՝ ասելով «երկու բնություն, երկու կամք եւ երկու ներգործություն», որոնցից մեկը մշտապես փառքի մեջ է, իսկ մյուսը՝ մշտապես վշտի։ Այդ պարագայում [Քրիստոս] ենթադրաբար պետք է ունենար «երկու անձ», չնայած որ դուք դա հայտնապես չեք ասում։ Իսկ ահա արդեն Ֆլորենցիայի ժողովում էլ դուք մերժեցիք եւ դատապարտեցիք Կոստանդնուպոլսի սուրբ ժողովն ու ձեր սիրելի Քաղկեդոնի ժողովը, քանի որ Կոստանդնուպոլսում եւ Քաղկեդոնում Սուրբ Հոգին դավանվել էր որպես միայն Հորից «բխած», սակայն դուք, դրան հակառակվելով, հետագայում սահմանեցիք «Հորից եւ Որդուց բխած» բանաձեւը։ Այդպիսով՝ ահավա-

սիկ, այդ չորս ժողովներն էլ (նկատի ունի Նիկիայի, Կոստանդնուպոլսի, Եփեսոսի եւ Քաղկեդոնի ժողովները) մերժեցիք: Արդ, մենք գիտենք որ, այն առաջին երեք սուրբ ժողովները Սուրբ Հոգու թելադրությամբ են գումարվել, եւ հավատում ենք, որ այն ամենը, ինչի մասին որ խոսվել, եւ ինչը որ սահմանվել է, այդ նույն Սուրբ Հոգին է [խոսել եւ սահմանել], այդ իսկ պատճառով էլ դրանց միջից մի կեստ անգամ չենք կարող ուրանալ, քանի որ Սուրբ Հոգին չի ստում: Ուստի նա, ով մերժում է [Քրիստոսի] մեկ լինելու հանգամանքը, Սուրբ Հոգուց չէ: Ուրեմն դուք, որ մերժեցիք առաջին սուրբ ժողովները, Սուրբ Հոգուն մերժեցիք, եւ ի՞նչ զարմանք, որ նաեւ ձեր ժողովն ուրացաք եւ արհամարհեցիք այն ճշմարտությունը, որը մենք պահպանեցինք ու ընդունում ենք»:

Ահա հայտնապես պարզ դարձավ, որ նրանք (քաղկեդոնականները), Քրիստոսին «երկու բնությամբ» խոստովանելով, մերժեցին Նիկիայի ու Եփեսոսի ժողովները, եւ ինչպես որ ասացինք, Սուրբ Հոգուն էլ «Հորից եւ Որդուց [բխած]» դավանելով՝ մերժեցին նաեւ Կոստանդնուպոլսի սուրբ ժողովը, դրա հետ մեկտեղ նաեւ՝ իրենց Քաղկեդոնի ժողովը, որը թեպետ մնացյալ բոլոր հարցերում սուտ էր, սակայն [Սուրբ Հոգու վերաբերյալ] այս հարցում ճշմարիտ խոսեց, քանի որ Սուրբ Հոգուն դավանեց միայն Հորից «բխած»: Իսկ եթե նա (քաղկեդոնականը) ասի, թե «մենք Նիկիայի ժողովը չենք մերժել, այլ հաստատապես ընդունում ենք, եւ ըստ այդմ էլ՝ [այդ ժողովի] հանգանակն ընդունում եւ պահպանում ենք», այդ ժամ դու ասա՛ նրան, որ «երեք սուրբ ժողովները ո՛չ թե մեկը մյուսից տարբեր կամ միմյանց հակադարձող [կանոններ] սահմանեցին եւ քարոզեցին, այլ նույն Սուրբ Հոգով առաջնորդվելով՝ միեւնույն բանը սահմանեցին: Քանի որ Եփեսոսի ու Կոստանդնուպոլսի ժողովները հաստատեցին նույն Նիկիայի ժողովի [կանոնները]՝ դրանք ընդարձակելով եւ իրենց գիտեցածի զորությամբ՝ խոսքով արտահայտվելով ընդդեմ իրենց ժամանակների հերձվածողների: Քանի որ անիծյալ Արիոսի հայհոյությունն այն էր, որ մարմնացած Բանն Աստծուն «արարած» եւ Հոր բնությունից «օտար» էր կոչում ու Նրան (Բանն Աստծուն) համագոյակից չէր համարում [Հայր Աստծուն]: Այդ իսկ պատճառով էլ սուրբ հայրերը, որոնք ժողովվեցին Նիկիայում, ընդդեմ Արիոսի մարմնացած նույն Բանն Աստծուն դավանեցին որպես Հորը համագո եւ հավիտենությունից էլ առաջ Նրանից ծնված եւ այդ նույն [Բանն Աստծուն դավանեցին] որպես ժամանակի մեջ մարդացած: Ըստ այդմ էլ

սահմանեցին հանգանակը՝ ասելով. «Հավատում ենք մեկ Աստծու...» եւ այլն: «...Եւ մի Տիրոջ՝ Հիսուս Քրիստոսին, Աստծու Որդուն, ծնված Հայր Աստծուց, Միածին, այսինքն՝ Հոր էությունից, Աստված՝ Աստծուց...» եւ այլն: Եւ ապա՝ «Աստծու նույն Որդին մեր փրկության համար իջավ երկիր, մարմնացավ...» եւ այլն:

Արդ, քանի որ մինչեւ այդ ոչ ոք մեկ Քրիստոսին եւ նույն մարմնացած Բանն Աստծուն երկուսի չէր բաժանել ու «երկու» չէր կոչել, այդ իսկ պատճառով Նիկիայի սուրբ հայրերը (թեպետ հետագայում այլ գրություններում, բազմաթիվ տեղիներում մշտապես «մեկ եւ նույնն» են խոստովանում [Քրիստոսին] եւ ո՛չ թե «երկու», ինչին ականատես կլինենք հետագայում) ժողովի հանգանակում հայտնապես չեն սահմանում, թե այն մարմնացած Բանն Աստծու բնությունը մեկ է (ինչպես որ նաեւ Սուրբ Հոգու վերաբերյալ էլ հայտնապես չեն սահմանում, թե [Սուրբ Հոգին] Հորից է բխում): Սակայն մարգարեական հոգով կանխատեսելով նեստորականների գալիք հայհոյությունը, ըստ որի՝ նրանք մեկ Քրիստոսին երկուսի էին բաժանելու, հանգանակն այնպես կանոնադրեցին, որ այն արիոսականների հետ նաեւ նեստորականներին կարկամեցնի: Քանի որ, ահավասիկ, «Հավատամք»-ի մեջ հայտնապես ասում են, որ Բանն Աստված եւ Հոր Որդին, Որը համագո էր Նրան (Հորը), ճշմարիտ Աստված էր՝ ծնունդ ճշմարիտ Աստծուց, եւ Նա նույն Ինքը գալով՝ մարմնացավ ու խաչվեց մեր փրկության համար: Եւ ահա նույն [Աստվածորդուն] են ասում եւ «ճշմարիտ Աստված», եւ «խաչված» ու ո՛չ թե՝ «այլ է Աստված, այլ՝ խաչվածը», եւ բացարձակապես կասկածամտության նշան իսկ ցույց չեն տալիս: Այլ կարծես կամենում են ասել, որ «Բանն Աստված եւ Հոր Որդին կամենում էր հանուն մեր փրկության մեռնել, բայց քանի որ Աստվածության համար դա անհնարին էր, ուստի միեւնույն Աստված մարմնացավ եւ մարմնապես մեռավ»: Եւ ասում են, որ «նույն Ինքը՝ Աստված (թեպետ եւ մարմնով) մեռավ, ու ո՛չ թե լոկ մարդը մահացավ, այլ Աստված մարմնով մեռավ»: Որովհետեւ եթե այդ մահն աշխարհի փրկության համար էր, ուրեմն պետք էր, որ դա Աստծու մահը լիներ, քանի որ լոկ մարդու մահն անկարող է փրկություն գործել: Սա՛ է Նիկիայի սուրբ ժողովի դավանությունն ու սահմանված կանոնը, ինչպես որ ցույց տվեցինք:

Իսկ Կոստանդնուպոլսի սուրբ ժողովում (քանի որ այն գումարվեց հոգեմարտ Մակեդոնի պատճառով, որը Սուրբ Հոգուն «օտար» եւ «սպասարկու» էր կոչում) Նիկիայի ժողովի մի որեւէ կետ չփոփոխեցին եւ չպա-

կասեցրին, այլ նույնը վերստին հաստատելով՝ ընդդեմ պիղծ Մակեդոնի միայն այս հավելումը կատարեցին. «Հավատում ենք նաեւ Սուրբ Հոգուն՝ Տիրոջը եւ Կենդանարարին, Որը ելնում է Հորից եւ երկրպագվում է Հոր եւ Որդու հետ համապատվությամբ»:

Այդպես նաեւ երրորդ սուրբ ժողովը (որը գումարվեց Եփեսոսում՝ Նեստորի հայհոյության պատճառով) ո՛չ մի կես չհավելեց, ո՛չ մի կես չպակասեցրեց եւ ո՛չ էլ որեւէ կերպ փոփոխեց առաջին երկու սուրբ ժողովների սահմանումներն ու կանոնները, այլ միայն նրանց (Նիկիայի եւ Կոստանդնուպոլսի ժողովների) սահմանած հանգանակն ընդարձակելով՝ պարզեցրեց ու [Սուրբ Հոգու] զորությամբ պարզաբանեց այն, որպեսզի կարկամեցնի Նեստորի լեզուն, եւ այդպես էլ արեց: Քանի որ պիղծ Նեստորը մեկ Քրիստոսին երկուսի էր բաժանում, այսինքն՝ «երկու անձ», «երկու բնություն», «երկու կամք» եւ «երկու ներգործություն» էր ասում [դավանելով], թե իբր Սուրբ Կույսից ծնվածն ու Գողգոթայում խաչվածը ո՛չ թե Աստված, այլ լոկ մարդ էր, որի մեջ բնակվել էր Աստված: Եւ այդ պատճառով էլ Սուրբ Կույսին «մարդածին» էր կոչում եւ ո՛չ թե «աստվածածին»: Ահա թե ինչի համար էր, որ [Կոստանդնուպոլսի] սուրբ ժողովն ընդդեմ նրա հայհոյության պարզաբանեց ու մեկնեց Նիկիայի հանգանակը՝ ցույց տալով, որ ոչ թե երկուս է, այլ մեկ: Քանի որ նույն Բանն Աստված էր, որ մարմնով ծնվեց Կույսից, ու ոչ թե լոկ մի մարդ էր ծնվողը: Եւ այդ մարմնացած Բանն Աստված էր, որ ծնվեց Կույսից ու խաչվեց Գողգոթայի վրա, եւ ո՛չ թե Կույսից ծնվածն ուրիշ մեկն էր, Գողգոթայում խաչվածը՝ ուրիշ մեկը: Ինչպես որ հայտնի է ընթերցողներին, այդ մասին է [վկայում] ո՛չ միայն սուրբ Կյուրեղը, որը նախագահում էր ժողովը, այլեւ այդ ժողովի բովանդակ գործքն է այդ միտքն արտահայտում ու պապանձեցնում «երկու» ասողների բերանները: Եւ սուրբ Կյուրեղը, Բանն Աստծու եւ Խաչյալի՝ մեկ եւ նույնը լինելը խոստովանելուց հետո, որպեսզի պարզաբար ցույց տա, որ Հոր նույն Միածին Որդին եւ նույն Բանն Աստված էր, որ հանուն մեզ մարդ եղավ, խաչվեց ու մահվամբ ոտնակոխ արեց մահվանը, հանդիսավորապես ասում է այս ժամամուտը՝ «Միածին Որդի եւ Բանդ Աստված», որը նաեւ քաղկեդոնականներն են երգում սուրբ Պատարագի ժամանակ: Այդ [ժամամուտի] մեջ հայտնապես խոստովանում է, որ նույն Ինքը՝ Քրիստոս, Սուրբ Երրորդության [անձերից] մեկն է, Աստված է ու համագոյակից է Հորը եւ Սուրբ Հոգուն, [Նա՛ իսկ է], որ մարմնացել է

Սուրբ Կույսից, խաչվել ու մեռել, [Նա՛ իսկ է], եւ ո՛չ թե մեկ ուրիշը, եւ Նա [«մեկ»] է ու ոչ թե «երկու»:

Դա եւս գալիս է հավաստելու, որ նախահայրերն են ուսուցանել, եւ համաձայն նրանց մտքի ընթացքի է, ու ոչ թե ինքն իրենից [հորինելով] է, որ «Պարապմանց գրքի» զանազան հատվածներում բազմիցս կրկնվում է, թե «Արդ, մեր Փրկչի տնօրինության վերաբերյալ խոստովանում ենք այն, ինչը մեզնից առաջ մեր հայրերն էին [խոստովանում], քանի որ ընթերցելով նրանց՝ մեզ ավանդածը՝ մեր մտքերը պատշաճեցնում ենք՝ նրանց ընթացքին հետեւելու համար՝ առանց որեւէ բան հավելելու եւ կամ ներմուծելու նրանց ուղղափառ դավանության մեջ, որովհետեւ նաեւ քաջատեղյակ ենք այս խոսքին, թե՛ «Մի՛ փոփոխիր քո հայրերի դրած հավիտենական սահմանները» (Առակ. ԻԲ. 28), [քո այն հայրերի], որոնք ո՛չ թե իրենք իրենցից [հորինելով], այլ Սուրբ Հոգով էին խոսում»:

Եւ իսկապես որ այդպես է դա: Չէ՞ որ այն երեք սուրբ ժողովների հայրերը ո՛չ թե հասարակ ու աննշան մարդկանցից էին եւ ո՛չ թե իրենք իրենցից [հորինելով]՝ խոսում էին այն, ինչ կամենում էին, այլ [նրանք] նշանավոր, երեւելի, հռչակավոր եւ հրաշագործ մարդիկ էին՝ լցված Սուրբ Հոգու շնորհներով ու նման սուրբ առաքյալներին, եւ [այդ ժողովական հայրերը] տոնելի [սրբեր] են բոլոր Ուղղափառ Եկեղեցիների համար: Նրանցից էին Սեղբեստրոսը, Հովիոսը, Դամասոսը եւ Կելեստիանոսը՝ Հռոմից, Մակարն ու Կյուրեղը՝ Երուսաղեմից, Պետրոսը, Ալեքսանդրը, Աթանասը եւ Կյուրեղը՝ Ալեքսանդրիայից, Մետրոփանոսը, Ալեքսանդրը, Ոսկեբերանն ու Գրիգոր Աստվածաբանը՝ Կոստանդնուպոլսից, Մելիտոսը՝ Անտիոքից, Նիկողայոս Սքանչելագործը՝ Զմյուռնիայից, Ղեւոնդը եւ Բարսեղը, Գրիգոր Նյուսացին, Գրիգոր Սքանչելագործը, Եփրեմն ու Եպիփանը՝ Կեսարիայից, եւ մեր Լուսավորիչ Գրիգորը, նրա որդի Արիստակեսը, Հակոբ Մծբնեցին, Ներսես Մեծն ու Սահակ Մեծը՝ Հայաստանից: Ու նաեւ շատ ուրիշներ՝ վեց հարյուր յոթանասուն սրբեր եւ ընտրյալներ, որոնց ժողովել էր Սուրբ Հոգին, Նրանով իսկ խոսեցին ու կանոնադրեցին եւ նզովքներով սահմանագծեցին, որպեսզի ոչ ոք չհամարձակվի փոփոխել, պակասեցնել կամ ավելացնել այն երեք սուրբ ժողովների [սահմանած] կանոններն ու դավանությունը:

Գ Լ Ո Ւ Խ Դ .

ՍՈՒՐԲ ՎԱՐԴԱՊԵՏՆԵՐԻ ՎԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Եւ քանի որ սուրբ Կյուրեղը, սուրբ եւ ուղղափառ վարդապետների որոշ վկայություններ վերցնելով, զետեղում է իր գրության մեջ, որպեսզի ցույց տա, որ դա էր երանելի նախնիների դավանանքը, ուստի մենք նույնպես, [այդ վկայությունները] վերցնելով, ցուցադրենք այստեղ՝ որպես վկայություն մեր խոսքերի: Սուրբ Պետրոս Ալեքսանդրացի հայրապետի այս խոսքերից օգտվելով՝ [Կյուրեղն] ասում է. «Բանը ճշմարտապես մարմին դարձավ եւ ձեռով որպես մարդ եղավ, սակայն որեւէ բան չպակասեց Նրա Աստվածությունից, այլ հարուստն աղքատացավ, եւ անմահը հանձն առավ մահը հանուն մեզ, որպեսզի մեզ անմահացնի»: Ամփիլիքոս եպիսկոպոսից օգտվելով՝ ասում է. «Որովհետեւ նույն ինքը, որ Թագավոր եւ Աստված էր, համաձայն տնօրինության, հանուն մեզ մահը ճաշակեց: Քանի որ եթե Նա մարմնապես չծնվեր, դու հոգեպես չէիր ծնվի: Եթե Նա ծառայի կերպարանք չընդուներ, դու որդեգրության փառքին չէիր արժանանա: Եթե Նա չմահանար, դու չէիր անմահանա, որովհետեւ Նրա չարչարանքը մեզ համար բարձրություն, իսկ Նրա մահը մեզ՝ մահացածներին համար անմահություն եղավ, ուրեմն դու ինչպե՞ս ես Նրա այդ երախտիքները հայհոյության ենթարկում»: Սուրբ Գրիգոր Նյուսացուց օգտվելով՝ ասում է. «Նա, որ Աստծու կերպարանքով էր, դա հափշտակություն չհամարեց, այլ խոնարհեցրեց իր անձը: Ել ի՞նչ հեզություն կամ խոնարհություն կարող էր լինել [բոլոր] էակներիս Թագավորի համար, եթե ոչ մեր աղքատ բնության հետ միավորությունը, կամավորաբար ծառայի կերպարանք հագնելն ու մեր այդ աղքատությամբ մինչեւ մահ ճանապարհորդելը»: Եւ սուրբ Աթանասից օգտվելով՝ ասում է. «Մեր ամենքի Փրկիչ Քրիստոսին այսպե՛ս ենք դավանում. Նա Աստծու Որդի է, ճշմարիտ Աստված եւ ճշմարիտ Որդի մարդու՝ ըստ մարմնի: Եւ Նա մեկ Որդի է ու ո՛չ թե երկու բնություն ունի՝ մեկը՝ երկրպագելի, իսկ մյուսը՝ ոչ, այլ միայն մեկն է մարմնացած Բանի բնությունը, որը երկրպագվում է մարմնով հանդերձ՝ մեկ երկրպագությանը»: Դարձյալ նույն [հեղինակից] օգտվելով՝ [Կյուրեղը] մեջբերում է. «Պետք էր, որ ծառայի կերպարանք առած Տերը հագներ [ծառայի] «հանդերձը»՝ նրա ողջ տրտմությամբ: Քանի որ ինչպես ասում ենք, որ Նրա այդ մարմինը Բանին հատուկ մար-

մին էր, նույնպես եւ պիտի ասենք, որ այդ մարմնի տրամուլթյուններն էլ հատուկ էին Բանին, չնայած որ չէին «մերձենում» Նրա Աստվածությանը: Զէ՛ որ եթե Բանը մարմին դարձավ, ուրեմն այդ մարմնի շարժարանքներն էլ են վերագրվում Բանին, եւ ինչպես որ շարժարանքները, խաչն ու մահը Բանին են վերաբերում, քանի որ Նրան էր պատկանում այդ մարմինը, ուստի նաեւ շնորհներն ու այն բազմապիսի «օգնությունները» (որոնք այդ մարմնի միջոցով ընձեռվեցին մեզ) Բանին են վերագրվում»:

Եւ այսպես՝ հավատալով աստվածապաշտ լինենք եւ ո՛չ մարդապաշտ: Լա՛վ մտածիր երանելու խոսքերի մասին, ո՛վ բաժանող, քանի որ, ահա՛ վասիկ, հայտնապես ասում է, որ թե՛ վշտակիր ու թե՛ շնորհատու Բանն Աստված գիտենք, Որն այդ երկու հատկությունները մարմնի միջոցով էր ցույց տալիս, այդ իսկ պատճառով էլ կոչվում ենք «աստվածապաշտներ»: Ուրեմն նա, ով իրարից բաժանում է վշտակրին ու շնորհատուին, զրկվում է շնորհատուից եւ ոչ մի օգուտ չի ստանում վշտակրից: Արդ, երեք սուրբ ժողովների հայրերն ամենքն էլ այսպես խոսեցին Քրիստոսի տնօրինության մասին, ինչպես որ նաեւ սուրբ Կյուրեղն է վկայում: Նա իր գրություններում նույնպես այդ մտահայեցությունամբ է խոսում՝ համաձայն իր նախնիների: Նրա այդ գրություններից մի քանի վկայություններ վերցնելով՝ մեջբերենք այստեղ՝ մեր խոսքերի հավաստիություն համար: «Պարապմանց» գրքի ԼԹ. գլխում Երեմիաս անունով մեկը հարցնում է սրբին, թե նեստորականներն ասում են. «Մենք Քրիստոսին այն պատճառով ենք երկուսի բաժանում, որ զանազանություն են Բանն Աստված եւ մարմինը, մինչդեռ դուք, որ միայն ու միայն մեկ Որդի եք կոչում, ըստ ձեր տեսակետի՝ այդ մարմինը համագո եւ նույնաբնույթ է Աստծու Բանի հետ»: Սուրբը պատասխանում է. «Մեծ հիմարություն է այդքան տարբեր ու իրար ոչ նման բնությունները, այսինքն՝ Աստծու եւ մարդու, նույնաբնույթ եւ համագո կոչելը: Եւ կամ թե՛ որոնք համագո են, ինչպե՛ս կարող ենք ասել միավորված. չէ՞ որ միավորությունը երկուսի եւ ավելի շատի պարագայում է տեղի ունենում, եւ ո՛չ թե մեկի եւ նույնի»: Նույն [մարդը] դարձյալ հարցնում է. «Ուրեմն իրարից այդքան զանազանվող բնությունները բաժանելի՞ են»: Սուրբը պատասխանում է. «Բնավ ոչ, այլ հավետ միացած են անբաժանելի միավորությամբ, քանի որ Բանը մարմին դարձավ, ինչպես ասում է Հովհաննեսը»: Դարձյալ հարցնում է. «Ուրեմն խառնվեցին եւ մեկ եղան այդ բնությունները»: Սուրբը պատասխանում է. «Այդ ո՞վ է այնքան հիմար, որ աստվածային Բանի բնությունը փոփոխելի համարի կամ

էլ մարմնի բնությունը խառնի աստվածային բնության հետ, քանի որ դա անհնարին իսկ է: Այլ մենք ընդունում ենք, որ մեկ Որդի եւ մեկ բնություն կա՝ ըստ միավորության, եւ ուրիշ ոչինչ, քանի որ [Աստվածորդին] միաժամանակ եւ Աստված է, եւ մարդ»: Դարձյալ հարցնում է. «Արդյոք Աստծու եւ մարդու [միավորությունից] երկու բնությունն է գոյանում, թե՞ մեկ»: [Կյուրեղը] պատասխանում է. «Այլ է Աստվածությունը, եւ այլ՝ մարդկությունը, յուրաքանչյուրն ըստ իր հատկությունների, սակայն Քրիստոսի մեջ անճառելի միավորությամբ տեղի է ունենում մի միություն, որը նոր է եւ առավել վեր, քան միտքը»: [Երեմիասը] հարցնում է. «Աստվածությունն ու մարդկությունն ինչպե՞ս են հանգեցնում մեկ Քրիստոսի»: [Կյուրեղը] պատասխանում է. «Ոչ թե որեւէ այլ եղանակով, այլ միայն միմյանց հետ անբաժանելի միավորությամբ, ինչպես որ ասացինք: Զորօրինակ, չէ՞ որ, ահավասիկ, մարդու բնությունը հոգուց եւ մարմնից է կազմված, սակայն մեկ բնություն եւ մեկ մարդ ենք ասում, որը եթե իրարից բաժանենք, մարդու բնույթը կկազմալուծվի. այդպես է նաեւ Քրիստոսի Աստվածության ու մարդկության պարագայում»: Դարձյալ հարցնում է. «Եթե Քրիստոսի համար «մեկ բնություն» ենք ասում, ուրեմն վստահաբար պետք է կամ շփոթում լինի, կամ էլ մարդու բնությունը կորչի եւ ոչնչանա աստվածային գերագոյության պատճառով»: [Կյուրեղը] պատասխանում է. «Հիմարաբար ես խոսում եւ ավելորդաբանություններ ես ասում, ո՞վ մարդ, քանի որ Աստվածային Դրքերը մարդկության եւ Աստվածային գերագոյության միավորությունը ո՛չ «շփոթում» են համարում, ո՛չ «գողացում» եւ ո՛չ էլ «մաշում»: Քանի որ բարեսեր Աստծու համար անհնարին չէր մարդկայինն իր համար ընդունելի դարձնելը: Դա կանխապես ցույց տվեց այն մորենու օրինակը, որը վառվում էր, սակայն հրից չէր ծխում եւ չէր այրվում, քանի որ Նրա համար անկարելի ոչինչ չկա»:

Դարձյալ այս սուրբ Կյուրեղը գրում է Սեկունդոսին. «Արդ, խորհելով մարդանալու եղանակի մասին՝ տեսնում ենք, որ երկու բնություններն իրար մերձենում են անանջատելի միավորությամբ, անփոփոխապես եւ անշփոթաբար: Քանի որ մարմինը մարմին է եւ ո՛չ թե Աստվածություն, թեեւ Աստծու մարմին եղավ: Նույնպես եւ Բանն Աստված է, ո՛չ թե մարմին, թեեւ տնօրինաբար իրենը դարձրեց այդ մարմինը: Հետեւաբար երբ ասում ենք, որ երկու բնությունները միության են եկել, որեւէ կերպ չենք սխալվում, քանի որ միավորությունից հետո բնությունները չենք բաժանում միմյանցից եւ ոչ էլ մեկն ու անբաժանելին ենք երկուսի բաժանում,

այլ ասում ենք «մի Որդի», ինչպես որ հայրերն ասացին. «Մի է մարմնացած Աստծու Բանի բնությունը»: Այստեղ նույնպես [Կյուրեղը] որպես օրինակ է բերում մարդուն, որը երկու [տարրերից] է բաղկացած (նկատի ունի մարմինը եւ հոգին), սակայն «մեկ» է կոչվում: Այդպես նաեւ նզովքի 12 ճառերից երկրորդում եւ երրորդում է՝ ասելով. «Եթե որեւէ մեկը չխոստովանի, որ Բանն Աստված բնությամբ միացել է մարմնին, եւ եթե մեկ Քրիստոսին չխոստովանի որպես Աստված եւ մարդ, նզովյալ լինի: Եթե մեկը մեկ Քրիստոսին միությունից հետո երկուսի բաժանի եւ միայն մերձավորություն, պատիվ ու ճոխություն տա Նրան ու ո՛չ թե՝ միություն բնութենապես, նզովեալ լինի»: Եւ որպես դրա մեկնաբանություն՝ դարձյալ բերում է մարդու մեջ հոգու եւ մարմնի միավորության եղանակը եւ ըստ այդմ ասում է, թե «Արդ, ովքեր միությունից հետո բաժանում են բնությունները եւ հեռացնում, առանձնացնում են իրարից, նրանք կամենում են երկու Որդի ցույց տալ, մինչդեռ Աստվածաշունչ Գիրքն անճառելի միավորությունից հետո մեկ Որդի եւ մեկ Տեր է ցույց տալիս: Այդ իսկ պատճառով բաժանողները նզովված են»: Այսպիսի գաղափարներով են լեցուն այս երանելու գրությունները եւ Եփեսոսի ժողովի գործը, ինչպես կարող են տեսնել դրանք ընթերցողները:

Այսպիսով՝ նախքան մեր վկայություններին անցնելը՝ մի հակիրճ հարց ուղղենք երկաբնականերին, թե «այս սուրբ Կյուրեղին ընդունում եք, թե՞ ոչ»: Եթե ընդունում եք, ահավասիկ, նրա դավանությունն այս է, որը վերելում ցույց տվեցինք: Ապա ուրեմն ինչո՞ւ եք ընդգիմանում [այդ դավանությանը] եւ չեք հետեւում դրան: Չէ՞ որ [Կյուրեղն] ամենուր նզովում է Քրիստոսին «երկու» ասողներին եւ բաժանողներին, ինչպես որ ցույց տվեցինք: Ուրեմն պարզ է, որ ո՛չ նրան եք ընդունում, ո՛չ նզովքներից խորշում: Արդ, եթե այս Կյուրեղին չեք ընդունում, ուրեմն Եփեսոսի ժողովն էլ չեք ընդունում, քանի որ այդ ժողովը նախագահողը եւ Նեստորի աքսորման վճիռը կայացնողը նա էր: Եւ եթե դուք այս Կյուրեղին չեք ընդունում, ուրեմն նաեւ Աթանասին չեք ընդունում, քանի որ այս Կյուրեղը մշտապես պարծենում է Աթանասով, նրան գովաբանում եւ «սուրբ հայր» է կոչում, նրա խոսքերը մշտապես մեջբերում է եւ որպես վկայություն է բերում իր խոսքերի համար՝ կարծես նրան աշակերտած եւ նրանից ուսանած լինի, ինչպես որ պարզ է դառնում նրա գրություններից: Եւ եթե դուք Աթանասին չեք ընդունում, ուրեմն նաեւ Նիկիայի ժողովը չեք ընդունում, քանի որ ոչ միայն Նիկիայի ժողովում,

այլեւ իր կյանքի ընթացքում մշտապես այս երանելի Աթանասը հանդիսավոր եւ զորեղաբան գործում էր ընդդեմ արիոսականների՝ նրանց կործանման համար, ինչպես որ հայտնում են ժողովների գործքերը։ Ուրեմն անտարակույս պարզ երեւում է, որ ինչպես Կյուրեղին եք խոստելի համարում եւ չեք ընդունում Նեստորին դատապարտելու համար, նույնպես նաեւ Աթանասին եք մերժում Արիոսին նզովելու պատճառով։ Ահա հայտնապես պարզ է դառնում, որ, ինչպես վերելում ասացինք, դուք այն երեք սուրբ ժողովներից եւ ոչ մեկը չեք ընդունում։ Մի՛ կարծեք, սակայն, թե միայն այս երկու երանելիներն են նզովում «երկու» ասողներին, այլ նաեւ՝ բոլոր նախնի սուրբ հայրերը։ Մարգեղուծյան մասին ճառում սուրբ Գրիգոր Սքանչելագործն ասում է, որ Բանն Աստվածքան ճշմարտապես, մարդկաբար եւ մեզնից էլ ավելի լավ է կրում մեր [մարդկային բնության] հատկանիշները եւ աստվածաբար հրաշքներ է գործում Հոր [զորությամբ]։ Քանի որ նույն Ինքն է հրաշագործողն ու կրքերը կրողը, որովհետեւ մեր [կրքերը] կրում է ճշմարտապես եւ ոչ թե մեզ նման հարկադրաբար ու ստիպողաբար, այլ կամավորությամբ՝ որպես աստվածավայելուչ կամքի գործադրության արդյունք։ Ահա այդպիսին է Փրկչի միավորությունը՝ անբաժանելիորեն միացած։ Քանի որ Տեր Հիսուս մեկ է, եւ մեկ է Նրա բնությունը, եւ չնայած որ երկու [բնություններից] է կազմված, սակայն նույն Ինքն է եւ Աստծու Որդի, եւ մարդու Որդի կոչվողը, որ այդպես է անվանվում Իր ծնողների (նկատի ունի երկնային եւ երկրային ծնողներին) հետ ունեցած համաբնության շնորհիվ։ Նա Ինքը, որ ամեն ինչի Արարիչն է, նույն Ինքն է, որ համբերում է խաչին եւ մահվանը։ Ուրեմն եթե մեկն ասի, որ ուրիշ մեկն էր նա, ով չարչարվեց, եւ ուրիշ մեկն էր նա, ով չարչարվեց, եւ եթե չխոստովանի, որ Բանը չարչարվեց՝ անշփոթաբար մարմնին [միացած լինելու] պատճառով, ինչպես որ գրված է, թող նզովված լինի։ Իսկ սուրբ Գրիգոր Աստվածաբանն ասում է. «Նա, ով Աստվածորդու երկու բնությունները բաժանում է իրարից եւ յուրաքանչյուր [բնության] ներգործությունը զանազանում է մյուսից, իբր թե՝ մարմինն իր տկարությունն է կրում, իսկ Աստվածությունն էլ գործում է իրեն վերապահված հրաշքները, թող նզովված լինի»։

Այս մտահայեցողությամբ են խոսում երեք սուրբ ժողովների հետեւորդ բոլոր երանելի նախնիները, որոնց մեկ առ մեկ չենք հիշատակում՝ երկարաբանությունից խույս տալու համար։ Որպես օրինակ՝ հի-

շատակենք նաեւ մեր երանելի նախնիներից ոմանց վկայությունները, թեեւ մեր ազգը նույն դավանությունն ունի, որն ունեին վերոհիշյալ երանելիները: Նախ՝ ինչպես Ագաթանգեղոսի գրքում է վկայվում, մեր սուրբ Գրիգոր Լուսավորիչն ասում է, թե «ովքեր Իր մարմինն հավատացին, նրանց ցույց տվեց նաեւ Իր Աստվածությունը, եւ ովքեր չհավատացին մարմինն, ուրացան նաեւ Նրա Աստվածությունը, քանի որ Նա բնությամբ միացավ մարմինն եւ մարմինը խառնեց Իր Աստվածությանը, եւ ովքեր այդ հավատքից շեղվեցին, ոչինչ էլ չշահեցին»: Դարձյալ նույն գրքում ասվում է, թե «մտավ Կույսի արգանդն ու չխորշեց, քանի որ Նա Ինքն է ամեն ինչը սրբողը: Ծերունավուրցը հանուն մեզ մանկացավ եւ դարձավ մարդ ու վերցրեց մեր տկար կերպարանքը, որպեսզի մենք՝ մարմնավորներս, կարողանանք տեսնել, եւ Նա հավիտենապես Իր հայրենի բնությամբ մնաց: Քանի որ Նա է ճշմարիտ Աստված եւ հավիտենական կյանք, չնայած որ վերցրեց ըմբռնելի մարմին եւ «ըմբռնվեց» մարմնով»: Դարձյալ թե՝ «Աստծու Որդին մեռավ, որպեսզի մեռածներիս կենդանացնի, եւ սուրբերը Նրա անվան համար մեռան, որպեսզի վկայեն Նրա Աստվածության մասին: Քանի որ Աստվածորդին այն բանի համար խոնարհվեց մինչեւ անարգ մահ, որպեսզի արժանավորներին մասնակից դարձնի Իր Աստվածության [խորհրդին]»: Եւ սուրբ Մովսես Քերթովը երկաբնակների դեմ վիճաբանության իր ճառում ասում է. «Քանի որ հրաշքից էլ ավելի մեծ մի բան է Աստծու խոնարհվելն ու ծառայի պատկեր ընդունելը՝ չվնասելով կամ չսպառնալով միմյանցից այդքան «հեռու» մեկ կամ մյուս [բնությունը], այլ անմեկնելի հաղորդությամբ [միացնելով] դրանք: Այդ իսկ պատճառով էլ պատեհ եւ խիստ տեղին է, որ խոստովանողները «մեկ բնություն» ասեն, որպեսզի [չոր] աջ կողմում Նստածը հավասարությամբ որպես մեկ Տեր քարոզվի: Քանի որ համայն տիեզերքով մեկ սփռված, բարեբանվող հավատը քարոզում է, որ Բանն Աստված հոգի, մարմին եւ միտք առնելուց հետո մեկ Տեր Հիսուս Քրիստոս է: Այդ ի՞նչ ես ասում, ո՞վ բաժանող, ուրեմն աստվածային դեմքը (որը, ինչպես ասում ես, միավորված է մարմինն), մարդկային տկար բնությանը միավորվելով, անարգ կրքերի պատճառով մշտապես անպատվվում է եւ կորցնում է Իր գերազանց ճոխությունը: Սարսափելով զարհուրում եմ քո այդ ամբարշտությունից: Քանի որ պետք է, որ դու կա՛մ արժանավորապես ընդունես միավորությունը՝ մի կողմ թողնելով քո բիրտ բաժանումը, կա՛մ պիտի բոլորովին ուրանաս

միավորությունը»: Իսկ սուրբ Հովհան Օձնեցին ընդգեմ երկաբնականների իր ճառում ասում է. «Քանի որ Բանի անմահ եւ անապական էությունը խառնվեց մեր մահականացու եւ ապականված բնությանը, վսեմագույնը՝ վատթարագույններիս, երկուսն իրար միացնելով՝ գոյացրեց մեկը՝ վերափոխելով դեպի ծայրագույն բարին եւ անապականելով՝ աստվածացրեց: Իսկ այնուհետեւ՝ միավորությունից հետո, երկու [բնությունների] միավորության պատճառով Որդու բնությունը ոչ թե պիտի ընդունենք որպես «մեկ», այլ որպես «մարմնացած եւ մարդացած»»: Դարձյալ թե՛ «որովհետեւ Բանն Աստված կատարելապես առավ մարդու կատարյալ բնությունը՝ բանական հոգով, մտքով եւ բովանդակ բոլոր կարիքներով հանդերձ՝ բացի մեղքից եւ անգոսնելի կրքերից, որպեսզի մեզ կատարյալ փրկություն շնորհի: Եւ այդպիսով [այդ երկու բնություններից] յուրաքանչյուր բնության եւ կերպարանքի անձնավորական հատկանիշները դրսեւորվեցին մեկ դեմքի, մեկ բնության, մեկ Որդու, մեկ Քրիստոսի եւ մեկ Տիրոջ մեջ՝ մեկ երկրպագություն մատվելով: Քանի որ Որդին ինչպես որ երկրպագությամբ անբաժանելի է համապատիվ Երրորդությունից, այդպես էլ անբաժանելի է մարմնին համապատիվ երկրպագությունից, որովհետեւ անհնար է [առանձնաբար] երկրպագել չորսին, այսինքն՝ Հորը, Որդուն, Մարդուն եւ Հոգուն»:

Իսկ սուրբ Գրիգոր Նարեկացին իր դավանական ճառում ասում է. «Մեկը, լինելով Բարձրյալ եւ համապատիվ [Աստվածությունը], հաճեց մտնել Աստվածածին Կույսի մայրական արգանդը»: Եւ ապա՝ «մահվամբ վիրավորվեց Աստվածությունը, որն անբաժանելի էր մեր մարմնի [բնությունից], եւ արարչական էությունը նյութական մարմնի հետ վշտացավ»: Իսկ Սուրբ Կույսի մասին ասում է. «Ո՛վ Մայրդ Բարձրյալ Տեր Հիսուսի՝ երկնքի Արարչի, Որին անճառելիորեն ծնեցիր բովանդակ մարմնով եւ նրա համայն Աստվածությամբ, նա, որ մերային բնության հետ միացած լինելով՝ փառավորված է Հոր եւ Սուրբ Հոգու հետ»: Իսկ սուրբ Մխիթարը՝ «Գոշ» կոչվածը, վրացիներին գրում է. «Մարդն ունի հոգի ու մարմին, եւ դուք խոստովանում եք, որ [Բանն Աստված մարդկային] կատարյալ [բնությունն] է վերցրել, այլապես Ապողինարի ախտով կվարակվեք: Իսկ քանի որ այլ է մարմնի բնությունը, եւ այլ՝ հոգու բնությունը, ապա ուրեմն ո՞րը վերցրեց եւ ո՞րը թողեց, որպեսզի չստացվի երեք բնություն, այլ երկու: Ուստի մենք ուղղամտորեն այսպես ենք ընդունում երկու բնությունների միությունը՝ որպես թե պայծառ արեգակի ճառագայթը

վերածվեց ճրագի լույսի՝ առանց այն վերացնելու, բայց եւ ճրագի լույս դառնալով հանդերձ՝ շղադարեց արեգակի ճառագայթ լինելուց, քանի որ հզորագույնը հաղթելով՝ արեգակի լույսի փոխարկեց ճրագի աղոտ լույսն այնպես, որ այլեւս չի կարող ընտրություն կամ միջոց լինել՝ [այդ երկուսն իրարից զանազանելու համար], եւ ո՛չ էլ կարող է առանձնաբար միայն ճրագի լույսի մասին խոսք լինել: Այդպես նաեւ մարմնի բնության մասին խոսելիս չի կարելի առանձնաբար անդրադառնալ մարմնացած Բանն Աստծու մեջ առկա կամքին եւ ներգործությանը, քանի որ այդ բոլորով հանդերձ է, որ [Աստվածորդին] «Աստված» է կոչվում, իսկ նրա [հատկանիշներն] էլ «Աստծու կամք եւ ներգործություն» են անվանվում: Այդ եղանակով նաեւ Սուրբ Երրորդությունն է պարզ եւ անխառն մնում՝ զերծ որեւէ նյութական տարրից»: Եւ սուրբ Ներսէս Շնորհալին ասորիներին գրում է. «Բայց երբ աստվածային բնությունը կամեցավ արարածներին հետ լինել, կյանքը՝ մահվան հետ, հանուն մեր փրկության, [այդ նպատակով] անխառնելին խառնեց, ինչպես ասում է [Սուրբ] Գիրքը, եւ եղավ նոր ու սքանչելի խառնում, որովհետեւ Կույսի որովայնում խառնելով՝ միացրեց մեր արարված բնությունն իր անեղ բնությանը, եւ նրա հետ եղավ մեկ ու անբաժանելի՝ ո՛չ թե, սակայն, շփոթումով կամ այլափոխությամբ, այլ խառնումով եւ միավորությամբ, անշփոթաբար ու անճառապես»:

Եւ սուրբ Սարգիս Շնորհալին Պետրոսի նամակի մեկնության մեջ ասում է. «Անմեղ բնությունը եկավ ու հագավ մեր մեղանշական բնությունն ու խառնելով՝ միացրեց իր Աստվածության անմեղ եւ անարատ բնությանը, ու նա ինքը հավասարվեց մեզ՝ [առանց միայն] մեղանշական դառնալու, եւ մեր [բնությունն] էլ հավասարեցրեց Յուրայիններին»: Եւ Հովհաննեսի [նամակի]՝ «Սա է, որ եկավ ջրով» խոսքի [մեկնության] մեջ էլ ասում է, թե «այս խոսքերը մեզ հուշում են երկուն՝ աստվածային եւ մարդկային բնությունների մասին, որոնք իրար են միացած անշփոթաբար ու անբաժանելիորեն»:

Այդպես նաեւ մեր մյուս բոլոր հայրապետներն ու վարդապետները եւ մանավանդ սուրբ Հովհան Որոտնեցին ու Գրիգոր Տաթեւացին, ինչպես նաեւ նրանց հետեւորդները մինչեւ մեզ այդ դավանությանը են խոսում ու գրում՝ համաձայն սուրբ նախնիների [դավանանքի], ինչպես որ ցույց տվեցինք: Քանի որ երեք սուրբ ժողովների հավատն ու դավանությունը, որ ընդունեցինք մեր նախնիների միջոցով, այդ նույնն անշեղ եւ անա-

րատ պահեցինք մինչեւ այսօր: Իսկ ահա քաղկեդոնականներն իրենց ժողովներում սահմանեցին Քրիստոսի մասին ասել «երկու բնություն», «երկու կամք» եւ «երկու ներգործություն»՝ մեկը՝ աստվածային, իսկ մյուսը՝ մարդկային. Աստվածայինը հրաշքներն էր գործում, իսկ մարդկայինը թշվառություններն էր կրում: Արդ, նայի՛ր եւ դատի՛ր ճշմարիտ հավատով. մենք՝ հայերս բաժանվեցինք ու հեռացանք առաջին սուրբ հայրերի դավանությունից, թե՞ քաղկեդոնականները: Ի՞նչ կարիք կա երկարաբանելու եւ տարակուսելու, որովհետեւ նույնիսկ քարերն են վկայում:

Շարունակելի

Գրաբարից փոխադրությունը՝
Ա.Ն.ՆԱ. ՀՈՎՍԵՓՅԱՆԻ
ԵՒ ԳԵՒՈՐԳ ՍՐԿ. ԿԱՐԱՊԵՏՅԱՆԻ

